

מאיימין על העדים (ר"ה כ')

גליון 316

בדרף כ' ע"א מבואר דמעברין את החודש לצורך, משום ירקיא או משום מתיא. ומקשינן בגמ' איני והתני רבה בר שמואל יכול כשם שמעברין את השנה לצורך כך מעברין את החודש לצורך, ת"ל החודש הזה לכם ראש חודשים, כזה ראה וקדש. אמר רבא לא קשיא, כאן לעברו כאן לקדשו וכו'.

והיינו דאפשר לעבר את החודש לצורך, דלמרות שבאו עדים, מונעים מהם מלהעיד אבל לקדש את החודש כשאינן עדים שראו, אי אפשר. וכי הא דאמר רבי יהושע בן לוי מאיימין על העדים שנראה בזמנו לעברו ואין מאיימין על העדים על החודש שלא נראה בזמנו לקדשו.

ופירש"י (בד"ה ואין מאיימין) ביום שלושים על העדים שלא ראוהו, ואנן צריכינן לקדשו היום כדי להפריש שבת מיום הכיפרים, שיאמרו ראינו ויעידו שקר.

וביאור הדברים, דהיות וכתוב החודש הזה, ודרשינן כזה ראה וקדש, אין אפשרות לבקש מעדים לשקר ולומר ראינו כשבאמת לא ראו, וממילא א"א לקדש החודש ביום ל' בלי ראייה באמת.

וקשה מה ההו"א שיכריחו עדים להעיד עדות שקר כדי לקדש את החודש, והרי יש לאו של לא תענה ברעך עד שקר, שאסור להעיד עדות שקר.

ובהמשך הגמ' מבואר דשלח רבי יהודה נשיאה שרבי יוחנן היה מלמד שמאיימין על העדים על החודש שלא נראה בזמנו לקדשו, אע"פ שלא ראוהו יאמרו ראינו. והיינו דלצורך היו מאיימין על העדים להעיד עדות שקר כדי לקדש את החודש ביום ל'. וקשה איך אפשר לאיים כדי שיעידו שקר ויעברו על לאו מפורש. וכאן עוד יותר קשה כי אין זה רק הו"א אלא למעשה כך הורה לעשות.

וכתב בפני יהושע דלאחר שע"פ חשבון ראוי להיות (חסר) דהא דמצוה לקדש ע"פ הראיה לא מעכב לענין הקביעות למצוה בעלמא, ולעת הצורך שפיר יכולין לעשות כן ולא הוי דבר שקר, ידיעה הוי כראייה.

וביאור דבריו דהיות ואין הראייה בפועל מעכבת, די שב"ד יודעין שע"פ חשבון אמור להיות ירח שאפשר לראות, ולכן לא הוי דבר שקר מה שמעידים שיש ירח כי הידיעה שיש שם ירח הוי כראייה.

אלא דעדיין צ"ב דסוף סוף לא ראו, והקשה בשפת אמת דלמה יעידו שקר אם יש כח לב"ד לקדש החודש כרצונם, מה לנו לעדותם. והיינו דהיות ואפשר לקדש בלי עדותם, והם באמת לא ראו, בשביל מה להביא עדים כאלה שיעידו כאילו ראו. מה תועלת יש בעדות שקר זו, הרי דל מהכי העדות אפשר לקדש.

ובשו"ת רעק"א (ח"א סי' קע"ו) כתב דבעדות החודש לא שייך הלאו דלא תענה ברעך דהא לא העידו על רעך. אמנם עדיין יש להקשות בסוגיין מה התועלת בעדותם, הרי אין בזה קיום של כזה ראה וקדש.

והנה בתוס' הרא"ש (כתובות ל"ב) הוכיח שעדים זוממין הותרו בכללן דהא בעדות החודש מבואר במס' ראש השנה שמאיימין על העדים לומר שראו את החודש אע"פ שלא ראו, שאין מקדשין את החודש אלא ע"פ קבלת עדות. ומיהו מותר לקדשו ע"פ עדות שקר דכתיב אשר תקראו אותם ואפי' שוגגין ואפי' מזידין.

משמע שלמד דאמנם זה עדות שקר אבל זה הדין שנאמר בקידוש החודש שאפשר לקדש אפי' מזידין, היינו אפי' על סמך עדות שקר. ומבואר שכך מתקיים הדין של קידוש החודש אפי' שיש עדי שקר, דזה נחשב קידוש החודש ע"פ עדים. ועדיין צ"ב, שהרי לא ראו את הלבנה, ואין כאן כזה ראה וקדש. וע"כ צריכים

לומר דהיות וצורת הקידוש היא ע"י שעדים מעידים בפני ב"ד, אז זהו צורת הקידוש לכתחילה, שישמעו מ עדים. והיות ונתרבה בפסוק שגם במזיד אפשר לקדש, אפשר לקדש גם ע"פ עדות שקר, דסוף סוף יש כאן

הגדה של שני אנשים (אע"פ שבדרך כלל מעידים מה שראו וכאן לא ראו).

ובגליוני הש"ס כתב דהלאו של לא תענה הוא דרך הגדת שקר בריע היינו המפסדת לאדם וכגון שמעידים בשקר שפלוגי לזה מפלוגי ומוציאין ממון על ידם, הרי הוצאת ממון שלא כדין ונמצא אותו פלוגי נפסד ממנו

ע"י עדות שקר שלהם שלא כדין, וזהו עניית שקר בריע משא"כ בעדות החודש דאף דנוגע לכלל ישראל בקביעת המועדות מ"מ הרי אין מפסידין לכלל ישראל דבר, דאחרי אשר יוקבע ויתקדש החודש ע"פ עדותן הרי הוא מקודש באמת כך כהלכה דאתם אפי' שוגגין ומזידין ומוטעין, ונמצא שלא הפסידו כלל, ורק דגוף ההגדה שמגידין הוא שקר וזה היה אסור אילו היה נאמר לא תענה עד שקר ומשא"כ לא תענה ברעך אין כאן עניית עד שקר כלל.

מדברי הגליוני הש"ס יוצא דאמנם הוי שקר אבל היות ואינו שקר ברעך, מותר. ובספר הערות (להגרש"א) כתוב דבמקום שהב"ד מזמין עדים להעיד שקר אין כאן שום מהות דעדות שקר, דלמי הם משקרים, דהרי ב"ד יודעים בשקרותם וב"ד הזמין זאת, ובוודאי אין כאן שקר ולא דעדות שקר. והיינו דלא רק דלא הוי שקר ברעך אלא אינו נחשב שקר כלל. וכעין זה כתב בקהלות יעקב (סי' כ') שרק אם הטעו את הדיינים הוי לא תענה אבל כשהב"ד מבקשים אין זה תענה כלל. וגם לפי"ז יש להבין מה התועלת בעדים כאלה אם ב"כ לא ראו. וע"כ כהנ"ל דצורת הדין של לקדש הוא ע"פ הראיה שהוא ע"י עדים שיאמרו ראינו. ולכן גם אם לא ראו, עדיף שב"ד יקדש ע"פ שנים שיאמרו כך אפילו שלא ראו באמת. והפנ"י הוסיף וז"ל דידיעה הוי כראיה, דעצם זה שב"ד יודעים שהיום הוא ר"ח הוי כאילו שיש ראיה. ונמצא שב"ד שומע מפי שנים על ראיית הירח.

והנה בפ"י הר"ח כתב מאיימין על העדים על חודש שלא נראה בזמנו לקדשו שאע"פ שלא ראו בעליל אלא כעין כוביתא יעידו כי ראינו. ומדבריו משמע דמדובר שעדים באו וראו אלא שעדותם אינה ברורה כ"כ, דאולי ראו איזה ענן, ובכל זאת מקבלים אותה. ויוצא מדבריו שאם לא באו לא נגיד לעדים לומר שקר. גם המאירי נקט כלשון הר"ח שאם באו עדים ולא נמצאת עדותם ברורה מאיימין עליהם להשתדל לקיים עדותם. ואח"כ הוסיף וז"ל שאין כאן שקרות ניכר שאפשר שהם ראו ולא זר. וכן אם באו עדים להזים את העדים שראו את הלבנה מאיימין את המזימים (שלא יזימו אותם) כדי לקדשו, עכ"ל. אבל עכ"פ לא לקחו עדים שלא ראו כלום ואמרו להם להעיד שקר.

גם הפנ"י (הנ"ל) שביאר מדוע לא הוי שקר, כי ידיעה הוי כראיה, הוסיף דיותר נראה מלשון מאיימין שאין מדקדקין בעדותן כל כך דאע"ג דאפשר שלא ראו אלא כוביתא דעיבא בעלמא בדמות הלבנה אפ"ה אין חוקרין על זה כשהוא מהצורך כך נראה לי אבל הרמב"ם ז"ל מפרש כל הענין לענין הכחשה והזמה, ע"ש. דהנה הרמב"ם (פ"ג קידוש החודש מהל' ט"ו) כתב שאם ביום ל' לא באו עדים ועיברו את החודש, וז"ל ואחר ארבעה או חמשה ימים באו עדים רחוקים והעידו שראו את החודש בזמנו שהוא ליל שלושים, ואפילו באו בסוף החודש, מאיימין עליהן איום גדול ומטריפים אותם בשאלות ומטריחין עליהן בבדיקות ומדקדקין בעדות ומשתדלין ב"ד שלא יקדשו חודש זה הואיל ויצא שמו מעובר. ואם עמדו העדים בעדותן ונמצאת מכוונת, והרי העדים אנשים ידועים ונבונים ונחקרה העדות כראוי, מקדשין אותו וחוזרין ומונין לאותו החודש מיום שלושים הואיל ונראה הירח בלילו וכו'.

הרי שלמד הרמב"ם אחרת לגמרי בסוגיא, דאין האיום להמציא עדים שלא ראו בכלל שיעידו שקר אלא איירי שכבר עיברו את החודש כי לא באו עדים כלל, ואח"כ באו עדים ורוצים להעיד שבאמת ראו את הלבנה ביום ל'. והדין דמאיימין הוא למנוע ביטול העיבור למפרע. ואם בכל זאת עומדים בעדותם מבטלים העיבור ומקדשים החודש למפרע.

ולכאורה הרמב"ם למד כך כי לפי רש"י קשה איך אפשר לאיים על העדים שיעידו שקר. ולכן פירש באופן שאין כאן שקר אלא הנידון הוא האם לאפשר לקדש למפרע (ועי' לח"מ דהנידון הוא גם לגבי לעבר למפרע). וכן כתב בשפ"א (הנ"ל) דלמה יעידו שקר אם אפשר בלעדיהם, ולכן פ"י הרמב"ם הסוגיא באופן אחר. ובעמק ברכה (עמ' ע"א) פירש טעם אחר בשיטת הרמב"ם למה לא רצה ללמוד כרש"י, כי לפי פשטות הסוגיא מעברין לצורך פ"י לא לקבל העדים שבאו להעיד ביום ל'. וכתב דס"ל לרמב"ם דהיות ומצוה לקדש ע"פ הראיה א"א לדחות מ"ע דאורי' של קידוש החודש ולאיים על העדים שלא יעידו כדי לעבר לצורך, עי' שם באריכות.